A 26.007

3556

Rahwuswaheliſe keele „Ido“ wõti.

Rahwuswaheliſe abikeele määramiſe delegatſioniga, mis aastal 1901 aſutati, ühineſid 310 ſeltſi ja 1250 profeſſori. See liit walis kuulſateſt teadlasteſt ja keeleuurijateſt komitee, kes rahwuswaheliſe keele küſimuſe ära pidi otſustama. Põhjaliku uurimiſe ja kaalumiſe järele otſustas komitee 1907. aastal Pariiſis, et ſelleks **Ido** (ſee on parandatud ja täiendatud **Esperanto**) kõige ſündſam on.

Temas on Esperanto katuſega tähed, nimiſõna ſihitaw kääne, omaduſe ſõna muutmine ja teiſed halbtuſed kõrwale heidetud; ſõnastik aga kõige ſuurema rahwuswahelſuſe põhjusmõttel kokkuſeatud.

Käesolewa wõtme abil wõib Ido keelt lugeda ja mõista. Temaſſe on ilmakeele grammatika ſeaduſed ja ſõnad peaaegu kõik üles pandud. Teiſed ſõnad on rahwuswaheliſed ſ. o. niiſuguſed, mis ſuuremas oſas Europa keeltes ühiſed, nii et haritud inimene neid tundma peaks. Sellepäraſt ei ole wajagi uut keelt õppida: ſee on Europa keelte ekſtrakt. Ta on kõigiſt nendeſt kergem oma lihtſuſe ja korralikkuſe päraſt: ei ole asjata ſeaduſi ega erandiſi. Teda õpid lugedes. Oled mõni päew lugenud, wõid juba kirjutada. Kes teda aga kirjutab, wõib ka warsti kõneleda.

Grammatik.

Tähestik: a, b, c (ts), **ch** (tſch), **d, e, f, g, h, i, j** (ſh), **k, l, m, n, o, p, q** (k), **r, s** (teraw s), **sh** (ſch), **t, u, v** (w), **x** (ks), **y** (j), **z** (pehme s).

Rõhk eelwiimſe ſilbi peal; ajaſõna algmuutes (ar, ir, or) wiimſe ſilbi peal.

Artikel la (nimiſõna ees) tähendab, et kõneldakſe teatud wõi määratud asjaſt.

Nimiſõna lõpp **o**, mitmuſes **i**. Sihitaw kääne **di**, alaleütlew **a, ad, kaaſaütlew per.**

Omadusſõna lõpp **a. Määraſõna** lõpp **e.**

Grammatika sõnastik.

a, ad	juurde, kellele-muude (Dativ)
altra, -i	teine, „teised
altru	keegi teine
altro	midagi muud
anke	ka
ankore	weel
ante	enne
aparte	iseäranis
apene	waewalt
apud	kõrwal, juures,
avan	ees
balde	warsti
cent	sada
cetere	järgnewad weel
che	juures
cirkum	ümber
cis	siinpool
da	kellegist
de	millegi seest, ajast
dek	kümme
di	kelle muude (Genitiv)
do	nii siis
dop	taga
du	kaks
dum	kuna
e, ed	ja, ning
ek	wälja
en	sees
exter	wäljaspool
for	kaugel
forsan	wõib olla, tõenäitlikult
frue	waratselt
hiere	eila
hike	siin
ibe	seal
inter	wahel
ipsa, -e	ise.
ir-a, -u	keegi
irgo	misgi
itere	jälle
ja	juba
jus	just
kad	kas
kam	kui (wõrreldes)
kande	kui (ajalikult)
ke	et
kelku	mõni
kin	wiis
kontre	wastu
kune	koos
lor	sel ajal
lore	siis
ma	aga
malgre	siisgi
maxim	kõige rohkem
mem	isegi
mil	tuhat
min	wähem
minime	kõige wähemast
morge	homme
multa	palju
nam	sest
ne	ei, mitte
nek -nek	ei -ega
no	ei

nulo	ei midagi
nun	nüüd
nur	ainult
o, od	ehk
ok	kaheksa
olim	ükskord
omna, -i	igaüks, kõik
omno	kõik
or	nüüd, aga
per	läbi, kaudu
plu	rohkem, edasi
plura	mitmed
po	eest, tükk
poke	wähe
por	eest, et
pos	pärast
precipue	peaasjaliselt
preske	peaaegu
preter	mööda
pri	-üle, kohta
pro	(selle) pärast
proxim	ligi
quala	missugune
quale	kuda, nagu
quankam	ehk küll
quanta	kui palju
quar	nelt
quaze	otsekui, nagu
quik	kohe, silmapilk
sama	(see) sama
same	niisama
sat	küllalt
se	kui (tingiw)
segun	sellekohaselt
sempre	ikka, alati
sen	ilma
sep	seitse
single	üksikult
sis	kuus
sive	ehk -ehk
sub	all
super	üle, pealpool
sur	peal
tala	niisugune
tale	nõnda
tam	niipalju
tamen	siisgi
tanta	niipalju
tarde	hilja
til	kuni
tra	läbi
trans	üle
tre	wäga
tri	kolm
tro	liig
ube	kus, kuhu
ula, -u	keegi
ulo	misgi
ultre	peale selle
un (-u, -a)	üks
ve	häda
vice	asemel
ya	ometi
ye	selle järele
yen	näe, siin

Sõnade loomine.

Algliited:

arki-, wanem: **arki-episkopo** = ülempiiskop.
bo-, abielu kaudu: **bo-frato** = naiſewend, õemees.
des-, wastand: **des-organizo** = korratus.
dis-, laiali: **dis-semar** = laiali külwama.
ex-, endine: **ex-oficiro** = lahti lastud ohwitſer.
ge-, mõlemad ſugud koos: **ge-patri** = wanemad.
mi-, pool: **mi-luno** = poolkuu, **mi-horo** = pool tundi.
mis-, walesti: **mis-komprenar** = walesti aruſaama.
ne-, mitte: **ne-bona** = mitte hea.
par-, läbi, täiesti: **par-lektar** = läbi lugema.
para-, kaitſe: **para-pluvo** = wihmawari.
pre-, ees: **pre-ludo** = eelmäng.
retro-, tagaſi: **retro-donar** = tagaſi andma.
ri-, kordamine: **ri-vidar** = jällenägema.
sen-, ilma: **sen-vole** = tahtmatalt.

Lõpuliited:

-ach, põlastus: **dom-acho** = majalogart.
-ad, wältaw tegewus: **dans-ado** = tantſimine.
-aj, millegiſt aſi: **frukt-ajo** = puuwiljaſt toit.
-al, line: **nacion-ala** = rahwusline.
-an, liige: **senat-ano** = ſenator.
-ar, kogu: **vort-aro** = ſõnaraamat, ſõnaſtik.
-atr, ſarnane: **red-atra** = punakas.
-ebl, wõimalik: **direkt-ebla** = juhitaw.
-ed, täis: **botel-edo** = pudelitäis.
-eg, ſuurendus: **pordo** = uks, **pord-ego** = wäraw.
-em, kalduw: **babil-ema** = lobiſemiſe himuline.
-end, tarwilik: **skrib-enda** = waja kirjutada.
-er, tegija (mitte ameti pooleſt): **fum-ero** = ſuitſetaja.
-eri, aſutus: **imprim-erio** = trükikoda.
-es, omadus: **san-eso** = terwis, **yun-eso** = noorus.
-esk, hakatus: **dorm-eskar** = uinuma.
-esm, kordaw: **tri-esma** = kolmas.
-estr, ülem: **polic-estro** = politſeimeister.
-et, wähendus: **monto** = mägi, **mont-eto** = küngas.
-ey, koht: **kaval-eyo** = hobuſe tall.
-i, waldkond: **monark-io** = riik.
-id, järeltulija: **Izrael-ido** = juut.
-ier, kandja: **pomiero** = õunapuu, **acioniero** = aktſionäär.
-if, ſaawutama: **frukt-ifar** = wiljakandma!
-ig, tegema: **bel-ig-ar** = iluſaks tegema.
-ik, haige: **alkohol-ik-o** = alkoholiker.
-il, tööriiſt: **bros-il-o** = hari.
-im, murdaw: **du-imo** = pool, **cent-imo** = ſajandik.
-in, emaſt ſugu: **frato** = wend, **frat-ino** = õde.
-ind, wäärt: **respekt-ind-a** = auwäärt.
-ism, ſüsteem, õpetus: **social-ismo** = ſotſialismus.
-ist, amet: **dent-isto** = hambaarſt.
-iv, kes wõib: **protukt-iva** = wiljakas.
-iz, waruſtama: **elektr-izar** = elektriſeerima.
-op, -kaupa, -kesti: **dek-ope** = kümnekaupa.
-opl, kordne: **du-opla** = kahekordne.
-oz, täis, andeline: **graci-oza** = iluſ, paenduw, ümarik.
-ul, iſaſt ſugu: **kat-ulo** = iſane kaſs.
-um, ümbritſew: **kol-umo** = krae.
-ur, produkt, ſünnitus: **pikt-uro** = maalitud pilt, **kopi-uro** = ärakiri.
-uy, wäike riiſt, mille ſees midagi hoitakſe: **ink-uyo** = tindipott, **monet-uyo** = [rahakott.

Grammatika sõnastik.

a, ad	juurde, kellele-muude (Dativ)
altra, -i	teine, teised
altru	keegi teine
altro	midagi muud
anke	ka
ankore	weel
ante	enne
aparte	iseäranis
apene	waewalt
apud	kõrwal, juures
avan	ees
balde	warsti
cent	sada
cetere	järgnewad weel
che	juures
cirkum	ümber
cis	siinpool
da	kellegist
de	millegi seest, ajast
dek	kümme
di	kelle muude (Genitiv)
do	nii siis
dop	taga
du	kaks
dum	kuna
e, ed	ja, ning
ek	wälja
en	sees
exter	wäljaspool
for	kaugel
forsan	wõib olla, tõenäitlikult
frue	waratselt
hiere	eila
hike	siin
ibe	seal
inter	wahel
ipsa, -e	ise
irga, -u	keegi
irgo	misgi
itere	jälle
ja	juba
jus	just
kad	kas
kam	kui (wõrreldes)
kande	kui (ajalikult)
ke	et
kelku	mõni
kin	wiis
kontre	wastu
kune	koos
lor	sel ajal
lore	siis
ma	aga
malgre	siisgi
maxim	kõige rohkem
mem	isegi
mil	tuhat
min	wähem
minime	kõige wähemast
morge	homme
multa	palju
nam	sest
ne	ei, mitte
nek -nek	ei -ega
no	et
non	ühekõa
nu	noh
nula, -u	ei keegi
nulo	ei midagi
nun	nüüd
nur	ainult
o, od	ehk
ok	kahekõa
olim	ükskord
omna, -i	igaüks, kõik
omno	kõik
or	nüüd, aga
per	läbi, kaudu
plu	rohkem, edasi
plura	mitmed
po	eest, tükk
poke	wähe
por	eest, et
pos	pärast
precipue	peaasjaliselt
preske	peaaegu
preter	mööda
pri	-üle, kohta
pro	(selle) pärast
proxim	ligi
quala	misugune
quale	kuda, nagu
quankam	eht küll
quanta	kui palju
quar	neli
quaze	otsekui, nagu
quik	kohe, silmapilk
sama	(see) sama
same	niisama
sat	küllalt
se	kui (tingiw)
segun	sellekohaselt
sempre	ikka, alati
sen	ilma
sep	seitse
single	üksikult
sis	kuus
sive	ehk -ehk
sub	all
super	üle, pealpool
sur	peal
tala	niisugune
tale	nõnda
tam	niipalju
tamen	siisgi
tanta	niipalju
tarde	hilja
til	kuni
tra	läbi
trans	üle
tre	wäga
tri	kolm
tro	liig
ube	kus, kuhu
ula, -u	keegi
ulo	misgi
ultre	peale selle
un (-u, -a)	üks
ve	häda
vice	asemel
ya	ometi
ye	selle järele
yen	näe, siin
yes	jah

W. Ehrenpreis, Tallinnas.

Tallinna Eesti
Muuseumi Ühingu
raamatukogu inv. № 1815